

УДК 334.75

С. М. Ніколаєнко,

асистент кафедри обліку і аудиту, Національний університет харчових технологій, м. Київ

СВІТОВИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ КЛАСТЕРНИХ СТРУКТУР

S. Nikolaienko,

assistant of the department of accounting and auditing,
the National University of Food Technologies, Kyiv

FOREING AND DOMESTIC EXPERIENCE IN FORMING OF CLUSTER STRUCTURES

У статті вивчені і проаналізовані основні моделі утворення кластерних об'єднань, які можна умовно згрупувати за європейським, американським та японським напрямками. В світовій економіці кластери, використовуються протягом тривалого часу і це дало змогу вченим виділити їх економічну сутність з врахуванням країнового підходу. Серед країн, де кластери набули найбільшого поширення, можна виділити Бельгію, Данію, Німеччину Фінляндію, Швецію, Нідерланди, Великобританії та країн Балтії. Всі кластерні формування базуються на активізації інноваційно-інвестиційної діяльності, удосконаленні виробничих, технологічних та організаційних процесів підприємств харчової та переробної галузей. Вони представляють собою мережі для стратегічної співпраці між компаніями-виробниками продуктів харчування. Для України в найбільшій мірі притаманна індокитайська модель розвитку кластеризації. У відповідності з нею кластери розвиваються за рахунок залучення крупних міжнародних компаній через прямі іноземні інвестиції для освоєння передових технологій та виходу на світові ринки. В роботі визначені всі перспективи та можливості для побудови нової форми розвитку економіки України, визначені основні програми підтримки урядом розвитку нового типу економіки.

The article is studied and analyzed the basic model of cluster formation of associations, which can be roughly grouped into the European, American and Japanese branches. In the global economy clusters are used for a long time and this has enabled scientists to identify their economic substance, taking into account the country approach. Among the countries where clusters were most widespread, can be identified Belgium, Denmark, Germany, Finland, Sweden, the Netherlands, Britain and the Baltic countries.

All cluster formation are based on the activation of innovation and investment, improving industrial, technological and organizational processes of food and processing industries

They are the ranges for strategic cooperation between companies of food producing

Indochina model of clustering are the most popular in Ukraine. According to the model clusters are developed by attracting major international companies through foreign direct investment for the development of advanced technology and access to the global markets. All prospects and opportunities to create new forms of economic development of Ukraine, the basic government programs to support the development of a new type of economy are given in the article.

Ключові слова: Кластер, моделі, харчова промисловість, конкурентоздатність економіки, стратегія, програми довгострокового розвитку.

Key words: Cluster model, food industry, economy competitive, strategy, long-term development program.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На сьогоднішній день перед Україною стоїть стратегічне завдання побудови якісно нової моделі економіки. Для цього необхідно розробити комплекс заходів щодо розвитку та оптимізації виробничих процесів, що спрямованих на активізацію інноваційної та інвестиційної діяльності. Налагодження ефективних механізмів взаємодії промислових підприємств, науково-дослідних, освітніх організацій та органів державної влади є передумовою розвитку кластерів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питаннями кластеризації цікавили багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких можна виділити М. Портера, Д. Рассела, П. Самуельсона, М.П. Войнаренка, В.П. Семиноженка, В.М. Геєця. В своїх роботах авторами вивчені передумови утворення та розвитку кластерів, обґрунтований процес формування кластерів, але багато питань ще залишилися невідіаними.

Рис. 1. Групування моделей кластеризації за напрямками

Джерело: узагальнено автором на підставі [1; 2].

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Отже, на підставі існуючого зарубіжного та вітчизняного досвіду, характерних рис та особливостей існуючих кластерних моделей. Потрібно визначити особливості формування та розвитку кластерів харчової промисловості. На основі вивчення моделей кластерних утворень необхідно розробити оптимальну модель для побудови кластеру в українській промисловості враховуючи особливості розвитку економіки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

За результатами дослідження, які проводилися з ініціативи Єврокомісії в 25 країнах-членах ЄС, кожна четверта компанія працює в кластерному середовищі. Серед переваг, опитані топ-менеджери компаній, виділили тісну кооперацію з іншими компаніями, роботу з державними лабораторіями та дослідними центрами, обмін досвідом та інформацією.

Кластер — це географічно близька група пов'язаних компаній і взаємодіючих інститутів у специфічній галузі, що поєднані спільностями і взаємодоповненнями.

Процеси кластеризації набувають все більшого розвитку в багатьох країнах світу. Лідерами процесів кластеризації стали Фінляндія, Данія, Японія, Італія, США та інші. Але розвиток кластерів в кожній країні пройшов свій індивідуальний шлях. Для успіху будь-якої справи, необхідно вивчити існуючий досвід, що дозволить скоротити кількість помилок та підкреслити найкращі здобутки.

У світовій практиці функціонування кластерів виділено 6 моделей: італійську, японську,

фінську, північноамериканську, індійську (китайську) та радянську моделі. Але їх можна умовно групувати за європейським, американським та японським напрямками (рис. 1).

У світовій економіці кластери, використовуються протягом тривалого часу і це дало змогу вченим виділити їх економічну сутність з врахуванням країнового підходу (таблиця 1).

Серед країн, де кластери набули найбільшого поширення, можна виділити Бельгію, Данію, Німеччину Фінляндію, Швецію, Нідерланди, Великобританії та країн Балтії. Всі кластерні формування базуються на активізації інноваційно-інвестиційної діяльності, удосконаленні виробничих, технологічних та організаційних процесів підприємств харчової та переробної галузей. Вони представляють собою мережі для стратегічної співпраці між компаніями-виробниками продуктів харчування. Крім того, однією із основних задач кластерних формувань даного регіону є створення умов для підвищення міжнародної конкурентоспроможності кластеру при заохоченні співробітництва членів формування членів формування і створенні більшої доданої вартості.

Кластер у харчової промисловості, в основному, націлений на задоволення внутрішнього ринку. До складу кластерних формувань регіону Балтійського та Північного морів входить чимала кількість великих підприємств, які націлені на експорт продукції. Але останнім часом збільшується кількість та роль дрібних і середніх підприємств, які в основному працюють на внутрішньому ринку регіону. Це сприятиме їх більш легкому доступу до великих закупівель сировини та підвищенню їх потенціалу.

Таблиця 1. Типологія моделей формування кластерів ("країновий" підхід)

Моделі	Економічна сутність
Італійська модель	Промисловий кластер складається з великої кількості малих фірм, які об'єднуються в різні асоціації для підвищення своєї конкурентоспроможності
Японська модель	У кластері існує фірма-лідер, яка володіє високим масштабом виробництва та інтегрує велику кількість постачальників на різних стадіях технологічного ланцюжка
Фінська модель	Кластер володіє високим рівнем інтернаціоналізації бізнесу і інновацій
Північноамериканська модель	Найсильніше виражена конкуренція між фірмами, більшість взаємозв'язків опосередковуються ринком
Індійсько-китайська модель	Основну роль грають прямі іноземні інвестиції, які приносять сучасні технології, інвестиції і дають вихід на світові ринки
Радянська модель	Ринкові стосунки і конкуренція зведені до мінімуму, виробництво сконцентроване на великих фірмах

Джерело: узагальнено автором на підставі [2; 4].

Всі кластерні формування харчової промисловості забезпечують ключові можливості для потенційних постачальників, для підвищення ефективності ділових контактів з іншими, більш великими компаніями кластера і отримання можливості стати частиною їх ланцюжка поставок. Хоча більшість касетних організації обмежені рамками одного регіону, вони забезпечують велику різноманітність послуг пов'язаних із обслуговуванням бізнесу для своїх членів або зацікавлених компаній, що входять в кластер. У першу чергу це стосується фінансових консультацій, фінансової підтримки та інформації про національні та європейські програми фінансування, що відіграють грають важливу роль у діяльності кластерних мереж.

Аналіз процесів кластеризації в країнах світу дозволяє виділити найбільш яскраві приклади промислових кластерів за напрямками діяльності та моделями формування кластерів. Яскравими представниками північноамериканської моделі є кластер інформаційних технологій "Силіконова долина" (Каліфорнія), Каліфорнійський винний кластер, автомобільний кластер Детройда. Кластер електроніки LG Electronics (Кумі, Південна Корея) та автомобільний кластер "Toyota Motor Co" є представниками японської моделі кластерів. Фінська модель представлена кластерами в харчовій промисловості Valio та Fazer, кластер по вирощуванню тюльпанів (Нідерланди) та агропромисловий кластер Apple Kingdom (Данія, Швеція), фармацевтичний кластер Indore та автомобільний кластер NCR та багато інших.

Італійська модель представлена кластером керамічної плитки Sassuolo, кластером трикотажних виробів Carpi та Modena, харчовим кластером Bologna, кластером промислової авто-

матики Turin, Piacenzo, меблевим кластером Brianza area та кластером з виробництва чаю та вина (Грузія). Нижньо-Ангарський кластер, Тимано-Печорський ТВК, Північно-Тюменський ТВК, Норільський ТВК, Саянський ТВК є представниками радянської моделі кластеру [1; 3; 5].

В Україні процеси кластеризації також набирають свого поширення. Перші кластерні формування створювалися починаючи із 1998 року на території практично всіх регіонів України.

Для України в найбільшій мірі притаманна індокитайська модель розвитку кластеризації. У відповідності з нею кластери розвиваються за рахунок залучення великих міжнародних компаній через прямі іноземні інвестиції для освоєння передових технологій та виходу на світові ринки.

На сьогоднішній день в Україні функціонує 12 технопарків, 20 інноваційних центрів, 24 інноваційних бізнес-інкубатори, 11 центрів комерціалізації інтелектуальної власності, 15 центрів науково-технічної і економічної інформації, що є додатковими перевагами для застосування кластерів в Україні [1]. Але це недостатньо для проведення ефективної промислової та інноваційної політики. Процес кластеризації в Україні досить уповільнений при швидкому підйомі провідних секторів виробництва на основі соціально-інтегрованих систем (інноваційно-кластерних об'єднань) [1; 5]. При цьому на розвиток процесів кластеризації нашої країни суттєво впливає високий рівень багатьох напрямів світового наукового пошуку, що дає серйозні підстави вважати, що заплановане на наступні роки формування десяти індустріальних парків з використанням кластерної моделі дозволить підняти конкурентоздатність економіки, зменшити обсяги імпорту, створити нові

робочі місця, об'єднати в цих структурах зусилля влади, бізнесу, науки, освіти, громадських організацій [1; 2]

Створення кластерних формувань сприятиме створенню нових, заснованих на передових технологіях, виробництв у існуючих галузях економіки. В першу чергу це стосується хімічної і нафтохімічної промисловості, гірничо-металургійного та агропромислового комплексів, які формують основу вітчизняної індустріальної бази. В парках планується також форсований розвиток високотехнологічних галузей (ІТ — індустрії, авто-, авіа-, суднобудування, сільськогосподарського машинобудування, фармацевтичної промисловості, виробництва медичної техніки). Концепція кластеризації України передбачає охопити Прикарпаття, Слобожанщину — Суми, Одещину, Миколаївську та Кіровоградську області та ін.

Подолання економічної кризи та перехід до сталого розвитку на основі кластерів спонукає до розвитку національних кластерів альтернативної енергетики, біотехнологій, водопостачання при формуванні фінансового сектору економіки України на основі кластерного підходу. Найбільш пріоритетними напрямками розвитку кластерних формувань в Україні є будівництво, харчова та легка промисловості, туризм, транспорт та інші. На сьогоднішній день представниками будівельних кластерів є хмельницький та сумський будівельні кластери. В харчовій промисловості виділяють: Вінницький переробно-харчовий кластер, харчовий кластер "Купуй Запорізьке. Обирай своє" (м. Запоріжжя), медовий кластер "Бджола не знає кордонів" (м. Мелітополь), Інноваційний технологічний кластер "Агробум" (м. Мелітополь), Сумський кластер екологічно чистої продукції АПК, Регіональний кластер екологічно чистої продукції (Полтавська обл.), Національний інноваційний кластер "Нові продукти харчування" (Київська обл.). У галузі легкої промисловості відмічають Хмельницький швейний кластер та кластер виробництва сувенірів "Сузір'я" (Івано-Франківська обл.). Туристичні кластери в Україні представлені Кам'янець-Подільським туристичним кластером, кластером сільськогосподарського туризму "Оберіг" (сmt. Гриців, Хмельницька обл.), кластером "Сім чудес України" (Чернівецька обл.), та туристично-рекреаційним кластером (Рівненська обл.) та іншими кластерами в різних галузях [1; 5; 6; 7].

Український уряд зробив перші кроки, щодо державної підтримки кластерів, що знайшло

своє відображення в стратегіях розвитку регіонів, що затверджені урядом. Керівництво сумської вбачає розвиток агропромислового кластеру про що свідчить "Стратегії розвитку Сумської області "Нова Сумщина — 2015" (2010 р.) [3].

В Чернігівській області потенційним є формування кластеру машинобудування, металообробки та лісовий кластер ("Стратегії соціально-економічного розвитку Чернігівської області на період до 2015 р.") [4].

У Херсонській та Волинській областях можливе формування кластеру АПК ("Стратегії економічного та соціального розвитку Херсонської області до 2015 р." [5]. "Стратегії економічного і соціального розвитку Волинської області на 2004—2015 рр.") [6]. У "Регіональній стратегії розвитку Закарпатської області до 2015 р." [7] передбачено формування кластери в машинобудування та приладобудування, деревообробний кластер промисловості, туристично-рекреаційний кластер та агропромисловий кластер.

Також, враховуючи світовий досвід, запропоновані до розробки стратегії і програми довгострокового розвитку до 2050 р. кластерних об'єднань в наступних напрямках:

- постачання чистої питної води та очистки стоків;
- аграрно-енергетичних ресурсів;
- вирощування риби, риболовлі і рибопереробки, аквакультури в морі та річкових водоймищах;
- водної транспортної логістики і портового господарства;
- суднобудування і судноремонту;
- водного туризму та санаторно-рекреаційного комплексу;
- добування корисних копалин з морського шельфу.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

Отже, все це дозволить прискорити створення інноваційних та регіональних промислових кластерів для підвищення конкурентоспроможності підприємств та регіонів. Об'єднання малих та середніх підприємств у ділові мережі, а також формування регіональних кластерів підприємств та інституцій дозволить забезпечити розвиток підприємницької та інституційної інфраструктури. Активізація інвестиційно-інноваційної діяльності сприяє прискореному розвитку інноваційного сектору економіки за рахунок розробки і впровадження інноваційних моделей розвитку, підвищенню інвестиційної привабливості регіонів

розташування кластерів та забезпеченню зростання залучення вітчизняних та іноземних інвестицій. Ефективність кластерного утворення передбачає збільшення експорту товарів і послуг та взаємопідтримку при укладанні міжнародних контрактів, підвищення ефективності системи підготовки кадрів для потреб економіки та забезпечення інформаційно-освітньої діяльності в галузі кластерного розвитку. Таким чином, в Україні є всі перспективи та можливості для побудови нової форми розвитку економіки. Уряд також долучається до підтримки розвитку нового типу економіки.

Література:

1. Звіт про діяльність Секції розвитку конкурентоспроможності економіки на основі кластерної моделі Спільки Економістів України (СЕУ) за 2012 рік [Електронний ресурс] // Українські кластери: офіційний веб-портал. — Режим доступу <http://ucluster.org/blog/2013/04/zvit-pro-diyalnist-sekcii-rozvitku-konkurentospromozhnosti-ekonomiki-na-osnovi-klasterno%D1%97-modeli-spilki-ekonomistiv-ukraini-seu-za-2012-rik/>
2. Соколенко С.І. Виробничі системи глобалізації: Мережі. Альянси. Партнерства. Кластери: Український контекст / С.І. Соколенко. — К.: Логос, 2002. — 645 с.
3. Стратегія розвитку Сумської області на період до 2015 року "Нова Сумщина — 2015" від 19 липня 2013 [Електронний ресурс] // Сумська обласна державна адміністрація: офіційний веб-портал. — Режим доступу: <http://www.sm.gov.ua/data/index.php/en/2012-02-03-08-03-13/2-uncategorised/3114-stratehiiia-ekonomichnoho-i-sotsialnoho-rozvytku-sumskoi-oblasti-na-period-do-2015-roku-qnova-sumshchyna-2015q>
4. Стратегія соціально-економічного розвитку Чернігівської області на період до 2015 року від 26 січня 2007 року [Електронний ресурс] // Чернігівська обласна державна адміністрація: офіційний веб-портал. — Режим доступу: <http://cg.gov.ua/index.php?id=3959&tp=0>
5. Стратегія економічного і соціального розвитку Херсонської області до 2015 року від 10 вересня 2007 року [Електронний ресурс] // Херсонська обласна державна адміністрація офіційний: офіційний інформаційний сайт. — Режим доступу: <http://www.oblrada.ks.ua/?id=10380>
6. Стратегія економічного і соціального розвитку Волинської області до 2015 року

від 10 грудня 2004 року [Електронний ресурс] // Волинська обласна державна адміністрація: офіційний інформаційний сайт. — Режим доступу: <http://volynrada.gov.ua/node/29409>

7. Стратегія економічного і соціального розвитку Закарпатської області до 2015 року від 23 березня 2007 року [Електронний ресурс] Закарпатська обласна державна адміністрація: офіційний веб-сайт. — Режим доступу: <http://www.carpathia.gov.ua/ua/135.htm>

References:

1. Ukrain'ski klasteri, "Annual Report Section of economic competitiveness based on the cluster model of the Union of Economists of Ukraine (CEI) for 2012", available at: <http://ucluster.org/blog/2013/04/zvit-pro-diyalnist-sekcii-rozvitku-konkurentospromozhnosti-ekonomiki-na-osnovi-klasterno%D1%97-modeli-spilki-ekonomistiv-ukraini-seu-za-2012-rik/>
  2. Sokolenko, S. I. (2002), Vyrobnychi systemy hlobalizatsii: Merezhi. Al'iansy. Partnerstva. Klasteri: Ukrain'skiy kontekst [The production system of globalization: Networks. Alliances. Partnerships. Clusters: Ukrainian context], Lohos, Kyiv, Ukraine.
  3. Sums'ka oblasna derzhavna administratsiia, "The strategy of the Sumy region until 2015 "New Sumy — 2015", available at: <http://www.sm.gov.ua/data/index.php/en/2012-02-03-08-03-13/2-uncategorised/3114-stratehiiia-ekonomichnoho-i-sotsialnoho-rozvytku-sumskoi-oblasti-na-period-do-2015-roku-qnova-sumshchyna-2015q> (Accessed 19 July 2013).
  4. Chernihivs'ka oblasna derzhavna administratsiia, "Strategy for socio-economic development of Chernihiv region until 2015", available at: <http://cg.gov.ua/index.php?id=3959&tp=0> (Accessed 26 January 2007).
  5. Kherson'ska oblasna derzhavna administratsiia ofitsijnyj, "Strategy of economic and social development of the Kherson region by 2015", available at: <http://www.oblrada.ks.ua/?id=10380> (Accessed 10 September 2007).
  6. Volyn'ska oblasna derzhavna administratsiia, "Strategy of economic and social development of Volyn region by 2015", available at: <http://volynrada.gov.ua/node/29409> (Accessed 10 December 2004).
  7. Zakarpats'ka oblasna derzhavna administratsiia, "Strategy of economic and social development of the Transcarpathian region by 2015", available at: <http://www.carpathia.gov.ua/ua/135.htm> (Accessed 23 March 2007).
- Стаття надійшла до редакції 01.12.2014 р.*